

► ANALİZ / BURAK ÇALIŞKAN

TÜRKİYE-ERMENİSTAN NORMALLEŞMESİNİN YENİ JEOPOLİTİĞİ

Türkiye ile Ermenistan arasında son yıllarda yeniden ivme kazanan normalleşme süreci, artık iki komşu ülke arasındaki ilişkilerin onarılmasının ötesinde bir anlam taşıyor. İkinci Dağlık Karabağ Savaşı sonrası oluşan yeni dengeler, Orta Koridor'un yükselişi ve Avrasya'da değişen jeopolitik rekabet, bu süreci bölgesel düzenin önemli unsurlarından biri haline getiriyor. Ermenistan'da 7 Haziran'da yapılan parlamento seçimlerini Nikol Paşinyan'ın yeniden kazanması ve seçim sonrasında Türkiye ile normalleşme yönündeki kararlı mesajları da bu sürecin devam edeceğine işaret ediyor. Türkiye-Ermenistan normalleşmesi bugün yalnızca ikili ilişkileri değil, Güney Kafkasya'nın geleceğini, bölgesel bağlantısallığı ve enerji jeopolitiğini de yakından ilgilendiriyor.

Bölgesel Dengelerin Değişimi

Moskova'nın uzun yıllar bölgesel düzeni şekillendirdiği Güney Kafkasya'da, Erivan'ın Türkiye ile normalleşme arayışı ve Batılı aktörlerle ilişkilerini derinleştirme isteği, jeopolitik dengelerin değiştiği bir döneme işaret ediyor. Bu dönüşümün ardında, Dağlık Karabağ savaşlarının yarattığı güvenlik kopukluğu, Rusya'nın Ermenilerin gözündeki azalan güvenilirliği ve Batı'nın bölgeye olan artan stratejik ilgisi yatıyor.

2018'deki Kadife Devrimi ile iktidara gelen Nikol Paşinyan, özellikle İkinci Dağlık Karabağ Savaşı'ndan sonra giderek daha pragmatik bir dış politika izledi. Yaklaşımı, Ermenistan'ı gelenek-

sel Rusya merkezli güvenlik anlayışından uzaklaştırma ve ülkeyi savaştan sonra ortaya çıkan yeni bölgesel gerçekliğe uyarlama çabasını yansıtıyor. Bu gelişen jeopolitik ortam, yalnızca Batı ile daha derin bir etkileşimi değil, aynı zamanda Türkiye ve Azerbaycan ile doğrudan iletişim kanallarının açılmasını da gerektiriyor.

Normalleşme Sürecinin Seyri

Türkiye-Ermenistan normalleşmesi yeni bir konu değil, ancak mevcut süreç önceki girişimlere göre çok daha elverişli bölgesel koşullar altında ilerliyor. Ankara, 1993 yılında Birinci Dağlık Karabağ Savaşı sırasında Ermenistan ile kara sınırını kapatmış ve o zamandan beri diplomatik ilişkilerin yokluğu Güney Kafkasya'nın en kalıcı anlaşmazlıklarından biri olmuştur.

2020'deki İkinci Dağlık Karabağ Savaşı ise büyük bir dönüm noktası oldu. Azerbaycan'ın askeri kazanımları, sadece Bakü ve Erivan arasında değil, Türkiye ve Ermenistan arasında da yeni bir diplomatik alan oluşturdu. Bu bağlamda, Ankara ve Erivan 2021 yılının sonlarında Türkiye için Büyükelçi Serdar Kılıç ve Ermenistan için Meclis Başkan Yardımcısı Ruben Rubinyan'ı özel temsilci olarak atadı. Ocak 2022'de Moskova'da yapılan ilk görüşmelerde, ön koşulsuz ve nihai hedef olarak tam normalleşme ilkesini benimsediler.

Süreç, ani bir siyasi atılım sağlamak yerine, ulaşım, ticaret ve sınır altyapısı gibi pratik alanlarda kademeli olarak ilerledi. İstanbul ile Erivan arasında direkt uçuşlar, vize kolaylaştırma ve hava kargo ticareti görüşmeleri, tarihi Ani Köprüsü'nün ortak restorasyonu ve Kars-Gümrü demiryolunun yeniden açılmasına ilişkin teknik görüşmeler, bu aşamalı yaklaşımı yansıtıyor. Temmuz 2024'te Alican/Margara sınır kapısında yapılan beşinci tur görüşmeleri, özellikle sembolik bir öneme sahipti. Görüşmelerin doğrudan sınır kapısında gerçekleştirilmesi, normalleşme sürecinin diplomatik temasların ötesine geçerek sınırın fiilen açılmasına yönelik somut adımlarla ilerlediğini gösterdi

Ancak süreç hala siyasi bir eşikte bulunuyor. Alican/Margara sınır kapısının üçüncü ülke vatandaşlarına ve diplomatik pasaport sahiplerine açılması için teknik hazırlıkların tamamlanmak üzere olduğu bildiriliyor, ancak nihai bir siyasi karar henüz verilmedi. Aynı zamanda, Erivan'dan gelen açıklamalar, Ermenistan hükümetinin Türkiye ile daha hızlı ilerleme aradığını gösteriyor. Rubinyan'ın Türkiye-Ermenistan hattını "tarihi bir fırsat" olarak nitelendiren açıklamaları özellikle dikkat çekicidir. Türkiye ise sürecin gerçekçi ve somut şekilde ilerlemesini sağlamaktadır.

Paşinyan'ın yeniden seçilmesi, normalleşme sürecinde daha hızlı ilerleme beklentilerini güçlendirdi. "Gerçek Ermenistan" söylemi, tarihsel toprak iddialarını Ermenistan'ın dış politika söy-

leminden uzaklaştırma çabaları ve Türkiye ile ön koşulsuz normalleşmeye verdiği destek, son yıllarda diplomatik ivmeyi sürdürmeye yardımcı oldu. Bununla birlikte, eski Karabağ bağlantılı elitlerin etkisi ve Ermeni diasporasının bazı kesimlerinden gelen muhalefet, süreci siyasi olarak kırılgan hale getirmeye devam ediyor.

Bağlantı ve Enerji Jeopolitiği

Türkiye-Ermenistan normalleşmesinin stratejik önemi, bölgesel ulaşım, ticaret ve enerji ağlarıyla olan bağlantısıyla da ilgilidir. Kars-Gümrü demiryolunun rehabilitasyonu ve Alican/Margara sınır kapısının açılması, ikili ilişkileri derinleştirmeye yardımcı olurken, Avrupa, Güney Kafkasya, Hazar havzası ve Orta Asya arasındaki bölgesel bağlantıyı da güçlendirecektir.

Bu perspektiften bakıldığında, normalleşme giderek sadece ikili diplomatik bir süreç olmaktan ziyade, Orta Koridor'u çevreleyen daha geniş bağlantı gündeminin bir parçası haline gelmektedir. Bu tartışmanın merkezinde, Azerbaycan'ı Ermenistan'ın Zengezur bölgesi üzerinden Nahçıvan'a ve oradan da Türkiye'ye bağlaması planlanan güzergah yer alıyor. Bu noktada Zengezur Koridoru, bölgesel ticaret yolları, enerji jeopolitiği ve Avrasya'daki değişen güç dengeleriyle yakından bağlantılıdır. Gerçekleşmesi halinde, Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının Avrupa pazarlarına akışını kolaylaştırabilir ve Orta Koridor'u daha da güçlendirebilir.

İran ve Rusya'nın endişeleri, Güney Kafkasya'daki koridor rekabetinin, kısmen Moskova'nın zayıflayan bölgesel etkisinden kaynaklanan jeopolitik bir mücadele alanı olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Türkiye-Ermenistan normalleşmesi giderek bölgenin ortaya çıkan ulaşım ve enerji mimarisini kimin şekillendireceği sorusuyla bağlantılı hale gelmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye-Ermenistan normalleşmesi artık sadece bozulmuş bir ikili ilişkiyi onarmakla ilgili değildir. Bu durum, savaş sonrası bölgesel düzenin, Avrasya bağlantısının ve enerji güvenliğinin giderek daha fazla kesiştiği daha geniş bir jeopolitik dönüşümün parçası haline gelmiştir. Orta Asya ve Avrupa arasındaki ticaret ve enerji akışları genişledikçe, Güney Kafkasya, çevresel bir geçiş bölgesinden Avrasya'nın kilit jeopolitik kavşaklarından birine dönüşmektedir.

İNSAMER
İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

www.insamer.com